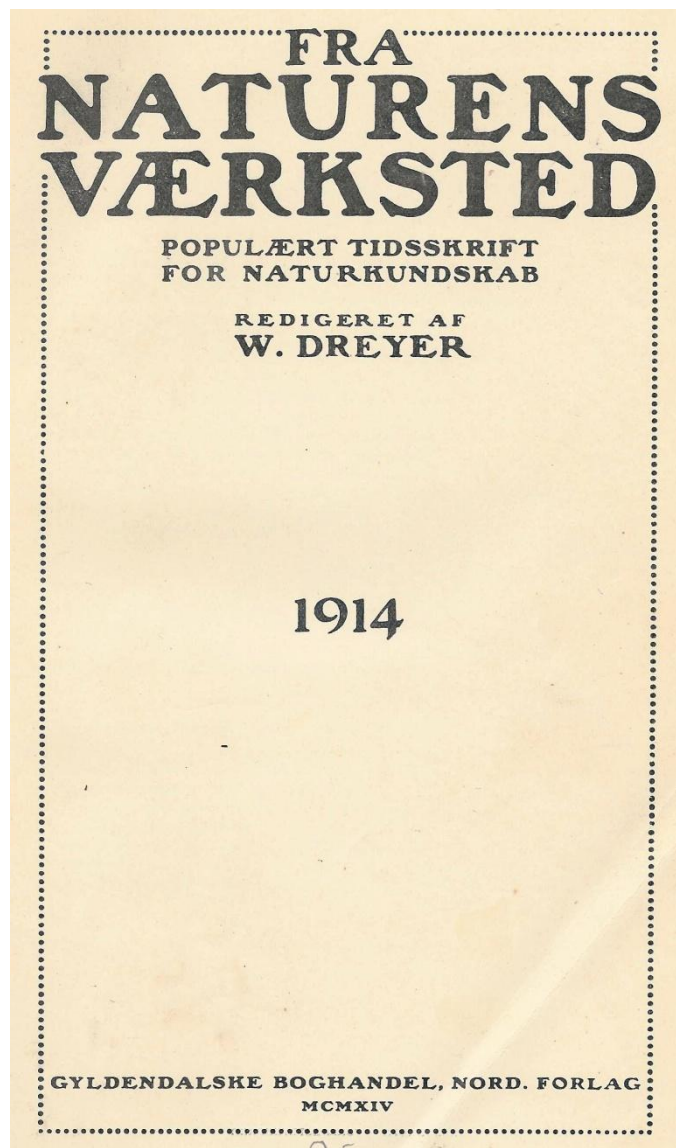

Fr. Heide: De forsvundne Fyrreskove paa Læsø og Anholt

De forsvundne

Fyrreskove paa Læsø og Anholt

af Fr. Heide.

Ret ofte møde man det beklagelsesværdige - og dog nærmere beset glædelige - Tilfælde, at man i sin senere Udvikling bliver belært om, hvor fejlagtige mange af de Ting var, som ens gamle, hæder kronede og nu maaske forlængst hensovende Lærere møjsommeligt proppede en med. Den ene Ting efter den anden viser sig at være behæftet med en lille Misforstaaelse, for ikke at sige noget meget kraftigere.

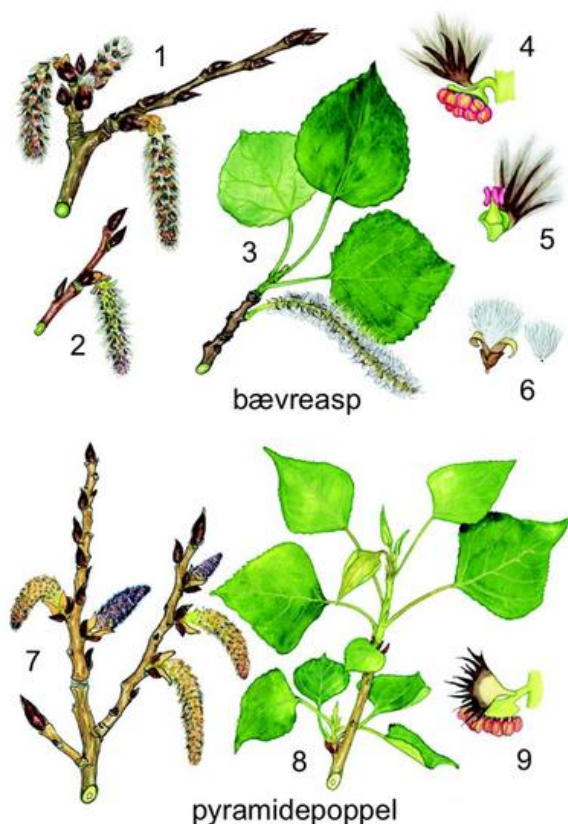
Ofte bør man dog ikke derfor laste sine gamle trofaste Mestre, men søge Aarsagen der, hvor den tiest er at finde, nemlig i Videnskabens daglige Fremskridt. De kilder, man nu øser sin Viden af, er blevet renere og

Fr. Heide: De forsvundne Fyrreskove paa Læsø og Anholt

klarere end dem, man i ældre Tid benyttede, og mangt et Spørgsmaal, som man før besvarede med uafviselig Sikkerhed, er nu atter rykket over i de uløste Gaaders Rækker. De forsvundne Fyrreskove paa Læsø og Anholt fortjener en lille Omtale, jus fordi man tidligere erklærede disse for at være direkte Efterkommere af de Skove, som i Fyrretiden klædte Danmark, eller Relikter, som man i Plantegeografien kalder dem. Hvor smukt og interessant det end vilde være, om Sagen virkelig forholdt sig saaledes, nødes man sikkert til at "slagte" denne gamle Opfattelse, fordi alle de Oplysninger, som i nyere Tid er kommen frem, stiller sig stærkt op derimod.

Et plantegeografisk Spørgsmål af den Art er altid vanskeligt at bringe fuldt Lys over, og som Regel kræves der baade omfattende botaniske, geologiske, arkæologiske og historiske Studier for at komme til Bunds her. I Historien og Sprogvidenskabens har man i senere Tid set ligefremme "Krønikeslagtere" optræde som Specialister paa dette Felt; indenfor Naturvidenskabens er sligt ikke nødvendigt, de tvivlsomme Sandheder falder af sig selv, eftersom den eksakte Forsknings Resultater dukker op. Hvad en ved om Skovene paa disse to Kattegatsøer skal der kortelig gøres Rede for:

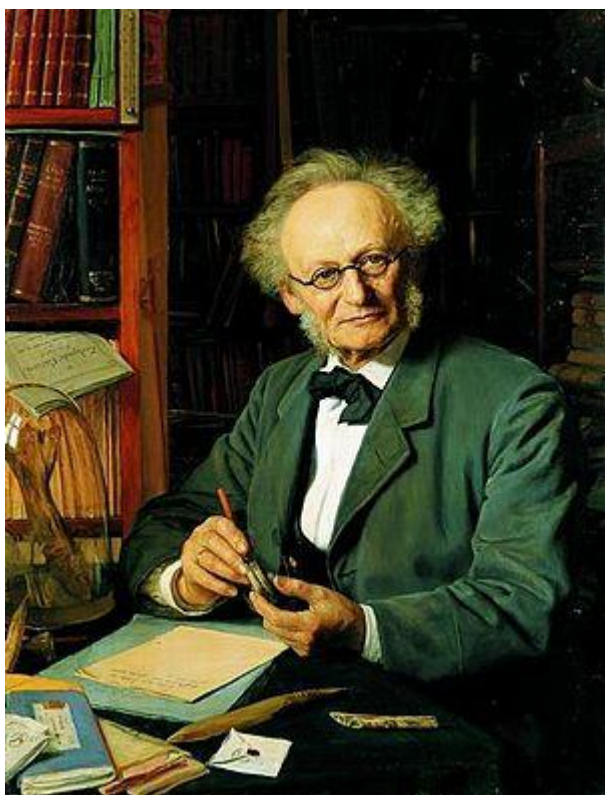
Som bekendt er hele vor Flora indvandret efter Istiden. Da Landets nøgne Overflade efter Isens Afsmeltning laa parat til at modtage den organiske Naturs Repræsentanter, kom først Tundravegetationen, derefter Bævreasp og dens Ledsagere, derpaa Fyrren, som dannede Skov hos os; atter afløstes denne af Egen, der endelig op i vor Tid har maatte vige for Bøgen. Denne Rækkefølge blev klarlagt af Japetus Steenstrup for over et halvt Aarhundrede siden, og paa hans Studier bygger danske og fremmede Plantegeografer den Dag i Dag.

Fr. Heide: De forsvundne Fyrreskove paa Læsø og Anholt

Medens Danmarks unge Jord straks efter Afsmeltningsperioden har ligget temmelig lavt, forgik der i Fyrretiden en betydelig Landhævning, som resulterede i, at Jylland blev landfast med Fyn og Sjælland smat Sverige. Paa den Tid blev Østersøen en indelukket Ferskvandssø. I Egetiden, som paa det nærmeste er samtidig med vor arkæologiske Stenalderperiode, gennemgik Landet atter en sænkning, hvorved Landet og Bælterne dannedes tillige med mange af de danske Fjorde, Østersøen blev sat i Forbindelse med Kattegat, og det nordlige Jylland opløstes i en Gruppe Øer. Denne Sænkning, som efter den almindelige Strandsnegl har faaet Navnet Littorina - Sænkningen, fortsættes vistnok ganske svagt for Landets sydvestlige Deles Vedkommende helt op o vore Dage, medens den nordøstlige Part, altsaa ogsaa Kattegatsregionen med Læsø og Anholt, senere er blevet Genstand for en Hævning der har givet den dens nuværende Udseende.

Ind i denne almindelige Ramme, som man vil finde vider uddybet i enhver større Danmarks Geologi (f. eks. Ussing), glider saa Forholdene paa Læsø og Antal som følger:

Japetus Steenstrup. Portræt fra 1885 af August Jerndorff i Frederiksborgmuseet

I Slutningen af Afsmeltningsperioden, viser de geologiske Lag, har Læsø været dækket af Havet; først under den ovenfor omtalte Hævning, der indledede Fastlandstiden, dukkede Øen op, og som en nøgen Sandbanke viste den sig over Havet; man mener, at dens Udstrækning har været noget lignende som i Nutiden, maaske endda noget større. Saaledes var Forholdene i Fastlandstiden, der regnes at være samtidig med Fyrreperioden; hvorvidt der paa det Tidspunkt, der ligger umiddelbart med Fyrreperioden; hvorvidt der paa det Tidspunkt, der ligger umiddelbart forud for Littorina - Sænkningen, har været Fyrreskov paa Læsø, melder de geologiske Undersøgelser intet som helst om; men selv om saa var, vilde det hele være gaaet under Havfladen i den paafølgende Sænkning. Øens højeste Punkter formenes at have ligget tre Meter

Fr. Heide: De forsvundne Fyrreskove paa Læsø og Anholt

under Vandfladen paa samme Tid, som Stenalderfolket allerede var udbredt i det sydlige Danmark og havde dannet Køkkenmøddinger ved Landets Kyster.

Senere hen, da Danmark atter hævede sig og efter Beregningerne havde naaet $1/4 - 1/5$ af sin fulde Størrelse, viste Læsø sig atter over Havfladen og Mennesket udvandrede dertil; efter de raat tilhugne, men uslebne Flintsager, som findes paa Øen, anslaaes Indvandringen til at være foregaaet i den senere Del af den ældre Stenalder.

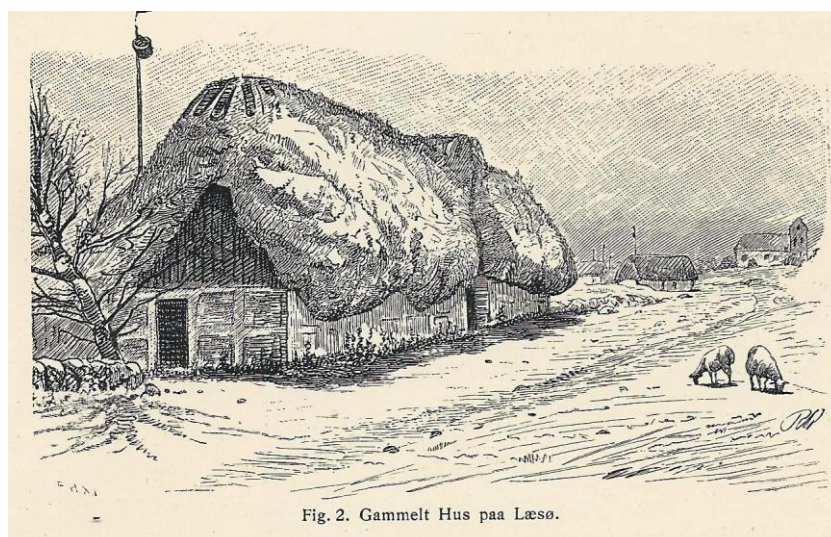
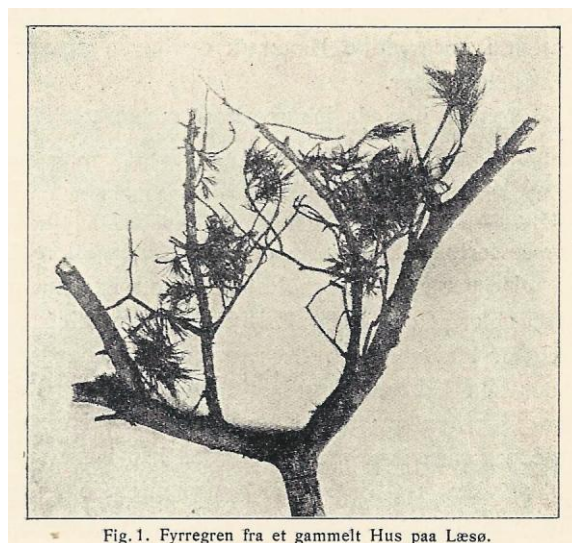
De geologiske Forhold paa Anholt frembyder et noget lignende Billede, blot at denne Ø aldrig saa fuldstændigt som sin Nabo har dukket sig for Havets Magt. Da Isen veg bort, havde Anholt ganske vist ikke nær den Udstrækning som i Nutiden, men de højest liggende Partier var dog synlige; under Fastlandstidens Hævning tiltog Øens Omrids, medens man ikke med Sikkerhed kan bestemme dens Udseende. Derimod vides det bestemt, at Fyrren allerede dengang havde holdt sit Indtog paa Øen. Saa indtraadte imidlertid Littorina - Sænkingen, hvor Anholt atter sænkede sig, og hvorledes det nu end forholdt sig, saa finder man ikke i de senere Lag det fjerneste Spor af Fyrreskoven mere, derimod findes Egerester i rigelige Mængder. Paa de højeste Partier, som modstod Sænkingens Indflydelse, begyndte allerede tidlig Stenalderfolket at vandre ind, hvad Fund paa Øen tilstrækkeligt godtgør.

Da Hævningen var naaet nær op til de nuværende Forhold, genfinder man Fyrrelevninger ude paa de lavere liggende Dele, og om disses vides det, at de hidrører fra Skove, som her holdt sig helt op i den historiske Tid og færest er forsvunden for faa Aarhundredet tilbage. Saa vidt har Danmarks geologiske Undersøgelser bragt Lys over Fyrreskovene paa de to Kattegatøer, og som man ser, taler alle Fundene imod den Tanke, at den ældgamle Fyrreskov skulde have overlevet den store Littorina - Sænkning; dermed falder ogsaa den Opfattelse, at de senere Fyrreskove, som optraadte her, skulde være direkte Efterkommere efter Fyrretidens ærværdige Repræsentanter.

Men selv om der mellem den forhistoriske Vegetation og den, som eksisterede op i historiske Tid, maa siges at være et aabent Vand, som det i Øjeblikket er umuligt at slippe over, har denne sidste dog sin ikke uinteressante Saga. Baade kulturhistorisk og plantegeografisk set aabner den Felter, som vel er værd at tage i Betragtning. For Læsøs Vedkommende er det særlig Deicmann Branth, som har Æren af Klarlæggelse her; det er nemlig lykkedes ham at fremdrage af Arkiverne adskillige gamle Dokumenter, som tilfulde belyser Fyrreskovens Historie paa Øen. Det var naturligvis Spørgsmaalet om Skatter of Afgifter, det gjaldt; de gejstlige Herrer ved Viborg Domkapitel kunde ikke blive enige med deres Standsfæller i Vitskøl og den Børghlum Bisp om Retten til at skumme Skatter på Øen, hvilke altid blev erlagte i Form af Salt. Til Saltkogningen benyttedes Havvand og Træ, hvis Art ganske vist ikke nævnes i de ældste Dokumenter fra det 14de og 15de Aarhundrede; men i senere Breve siges Sagen rent ud. De menige Læsømænd gaar nemlig ind paa at svare Afgifterne i Penge i Stedet for som hidtil i Salt, efterdi de indser, at "Skoven kan det ikke taale"., hvad for øvrigt talrige Henvendelser og Kongebreve fordem havde hævdede. Til Gengæld for denne Omlægning faar Læsømændene Lov til ved Pinsedagstide og Mikkelsdag at hente det, "der falder udi Furskoven", medens de, "som befindes ar hugge Rodhug eller grønne Træ, de straffes og tiltales med fuld Vold, paa det skoven kan forskaanes og komme til Grøde igen og Landet kan blive ved Magt" (Læsø Birketing 3die December 1652). Men det blev et forfængeligt Haab, som dette gamle Dokument lod komme til Orde; Saltkogeriet blev ikke afskaffet, og Skoven forsvandt fuldstændigt fra Øens Overflade.

Fr. Heide: De forsvundne Fyrreskove paa Læsø og Anholt

Hvad der nu er tilbage, er kun sørgelige, døde Rester, som kan gemme sig hist og her i gamle Bygninger, hvorom Købmand Sørensen paa Læsø i 1898 gav Professor Rostrup nogle Oplysninger sammen med den Fyrregren, som er vist i Fig. 1.

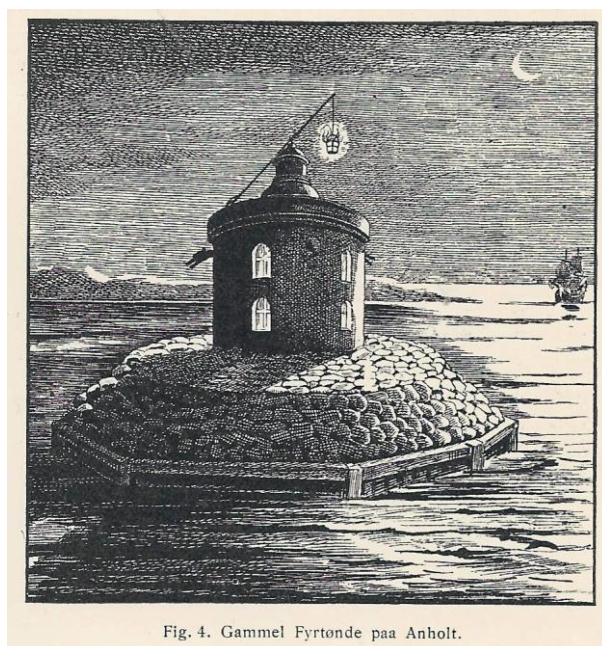
Nævnte Købmand havde i sin Gaard et gammelt Hus, tækket med Tang, saaledes som det fra gammel Tid var Skik paa Læsø, og som Fig. 2 viser. "I de Huse, som er bygget for et til to Hundrede Aar siden, er der altid benyttet Kviste af Løvtræer til Tætning nærmest Lægterne, for at Tangen ikke skulde hænge ned derimellem." Købmandens Hus formenes at være ca. 500 Aar gammelt og til dette var der udelukkende brugt Fyrrekviste, som næppe kunde være bragt derover fra Fastlandet. Det gamle Hus blev nedbrudt, og alt var, som man i gamle Dage byggede paa Læsø; der var ingen Skorsten, men kun et Hul oven i Taget for at Røgen kunde trække ud, derfor var alt Træværk sort af Sod og saa friskt, som om det nylig var opført. - Det var benyttede hverken Søm eller Spiger. Alt var sammensat med firkantede Pinde, hvilket tyder paa, at de dengang ikke var kendt til Bor." I hele Huset var der ikke Spor af Jern. Samme Mand meddeler om et andet gammelt Hus, at i en af dets Bjælker er indhugget Aarstallet 1186, og i dette er Fyrregrene også benyttet.

Fr. Heide: De forsvundne Fyrreskove paa Læsø og Anholt

Saltkogningen, som blev Fyrreskovens Død, gik for sig paa den Maade, at man ved Lavvande gravede Huller i Sandet ned til Leret. I disse Huller inddampedes Saltvandet allerede noget ved Solvarmen, og ad kunstig Vej udvandt derpaa Saltet fuldstændigt. Fig. 3 er et gammelt Billede, der viser Saltkogeren i Virksomhed.

Paa Anholt har Fyrreskovens Forsvinden en anden Aarsag, som K. Steenstrup har vist. I 1560 befalede nemlig Frederik den Anden, at der skule brænde en Fyrlampe paa Anholt (Fig. 4), og fire Aar efter befaler samme Konge, at samme Lampe skal tændes straks Aftenen og brænde Natten igennem, "saa derover ikke skal komme nogen Klage". Kongen har bragt i Erfaring, at der paa Øen skal findes en "gran eller fyrreskouff", hvorfra Næring til Lampen skal hentes, vel at mærke kun foreløbig, da den er meget forhugget og med Tiden bliver øde. Veddet maa helst hentes et andet Sted fra, saa Skoven paa Anholt kan spare.

Men da Indbyggerne ikke synes at nære samme Veneration for den anholtske Fyrreskov som højsalig Frederiks den Anden, farer Christian den Fjerde haardt frem og befaler, at der af denne ikke engang maa hugges til Fyrets Behov, som "vor kære Hr. Fader" allerede befol det, med at Brændslet skal skaffes fra Norge. I Begyndelsen af det 18de Aarhundrede blev Fyrforvalteren ved Skagen og Anholt Fyr taget til Fange af Svenskerne, og hans tilbageblivende Ægtemage opsiget derefter Fyringen paa Anholt, da hun ikke for Penge kan faa hverken Træ eller Tørv paa Øen.

Fr. Heide: De forsvundne Fyrreskove paa Læsø og Anholt

Saaledes forsvandt ogsaa der den sidste Rest af den gamle Fyrreskov. Men endnu et Punkt staar tilbage. Der er nemlig paa Anholt fundet nogle sammenbrændte Lerkager, hvis Oprindelse ikke er helt klar. Steenstrup sammenligner disse i Udseende med dem, der enkelte Steder er fundet som Rester af de gamle Boliger fra Stenalderen. Disse sidste blev nemlig opførte af et Greneværk, hvorpaa der blev klinet et Lag Ler. I dette Ler lader Konstruktionen af Hyttens Skelet sig aflæse. Dog er de anholtske Lerkager ikke fremkommen paa den Maade og paa den Tid; dertil er de af for ny Dato. Det er muligt, at de har været anvendt som Dække over Kul- og Tjæremiler, og de peger derfor hen imod en Aarsag til Fyrreskovens Forsvinden; men noget bestemt tør absolut ikke siges herom. Det kan synes, som om Grenene, der har dannet Aftrykkene, har været samlede paa en bestemt Maade ligesom i de førnævnte Klumper, men af hvad Oprindelse de end er, giver de et godt Billede af den Vegetation, der trivedes i den anholtske Fyrreskov.

Man har fundet Aftryk af følgende Planter deri: Marehalm, Sand Hjælme, Kvikhvede, Sand-Star, Bugtet Kløver, Stilkeg, Rødæl, Hassel, krybende Pil, trenervet Snerre, smalbladet Høgeurt og gul Iris. Af disse hører Kløveren og Snerren specielt hjemme i Fyrreskoven og er vistnok ganske forsvundet fra Øen i vor Tid.

Baade Læsø og Anholt led efter Skovens Forsvinden samme triste Skæbne som visse Dele af Jylland, idet Sandflugten lagde sig om en Svøbe over de to udsatte Øer. Og først i allernyeste Tid er man begyndt paa møjsommeligt at plante Naaletræer for derved at genoprette noget af det, som en mindre forstaaende Slægt lagde øde.

Enlig skovfyr på Højsande